

ἀρκτικὸν στοιχεῖον λέξεώς τινος; Δύσκολον τὸ ζήτημα. Τὰ τρία ὅμως Χ καὶ τὰ τρία Ν δὲν δύνανται νὰ ᾔναι ἄλλο τι, κατ' ἐμὲ, εἰμὴ τὰ ἀρκτικά στοιχεῖα τῶν λέξεων Χριστός Νικᾶ τρίς ἐπανελημμένων κατὰ τὸν τριαδικὸν τύπον τῆς Ἐκκλησίας.

Περὶ σπουδαστὰ δὲ τέλος πάντων ὑπάρχουσι τῆς Εἰρήνης τὰ νομίσματα καὶ καθὼ τιμαλφέστατα καιμήλια ἐθνικῆς περιουσίας. Ἐπειδὴ παρατηροῦμεν ὅτι, ἡ ὑπὸ τῶν Εἰκονομάχων Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου καὶ Λέοντος τοῦ Χαζάρου κατὰ μέρος εἰσχυθεῖσα ἐν τοῖς βυζαντινοῖς νομίσμασιν Ἑλληνικὴ διάλεκτος, καθιεροῦται ὑπὸ τῆς Εἰρήνης ὀριστικῶς, καὶ ἀποσκυβαλίζεται ἡ ἐπίσημος λατινικὴ (α). Ὁ Ἑλληνισμὸς περιβάλλεται τὴν πορφύραν, καὶ φορεῖ διάδημα. Ὁ θρόνος τοῦ Βυζαντίου ἐξελληνίζεται ἡ δὲ ἐκ μέρους τῆς Αὐλῆς ἐπίσημος ἀναγιώρις τῆς ἐθνικῆς γλώσσης μαρτυρεῖ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θρίαμβον καὶ τὴν αὐξοῦσαν τῶν δόξων ἰσχύν.

Ἐν Κερκύρᾳ.

Π. ΑΛΛΗΡΟΣ.

ΠΕΡΙ ΧΡΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ.

—•••••

Ἡ χρῆσις τῶν ἱαματικῶν ὑδάτων ἢ κάλλιον εἰπεῖν τοιούτων ὑδάτων εἰς ἃ ἀπεδίδοντο ἱαματικά καὶ τινες δυνάμεις, ἐγένετο καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, ὡς φαίνεται εἰς τὴν πεντάτευχον τοῦ Μωϋσέως. Ἐνταῦθα βλέπομεν ὅτι ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων ἐλύετο εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ συμβουλήν ἱατρικὴν αὐτὸς δὲ ὁ Μωϋσὴς συνετάξατο συνεχῇ χρῆσιν τῶν λουτρῶν εἰς τοὺς ἀπὸ τὴν λέπραν προσδεδωμένους Ἑβραῖους. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει, ὅτι ἡ βασιλοπούς Νηυστιχὰ ἐλύετο εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ ὅτι ἡ Κίρκη παρεσκεύαζε διὰ τὸν κακοπιακὸν Ὀδυσσεῦ θερμὰ λουτρά πρὸς ἀναψυχὴν. Αὐτὸς οὗτος ὁ Ὅμηρος λέγει καὶ περὶ τῆς μετὰ τὸ λουτρὸν παραλείψεως τοῦ λουθέντος μετὰ διαφόρων γλυκίων καὶ ἀρωματικῶν ἐλαίων, καὶ ἰδίως περὶ τοῦ Ὀδυσσεῦς, προσθέτων, ὅτι τὸ διὰ τὸ λουτρὸν χεῖσιμον ὕδωρ ἐθερμάνετο ἐντὸς μεγάλου χαλκίνου λέβητος, ὅτι τὸ πρὸς τὴν περιάλειψιν τοῦ σώματος ἐλαῖον ἐκομίσθη ἐντὸς χρυσοῦ ἀγγείου (Ampulla), καὶ ὅτι οἱ τὰ λουτρὸν παρεσκεύαζοντες ἐνέδυσαν τὸν ξένον κτλ.

Γνωστὸς εἶναι ὁ μῦθος τῆς Μυθίας, ἥτις παρασκευάσατο θερμὰ λουτρά μετὰ διαφόρα δηλητήρια βότανά ἐθανάτωσέ τινας ὡς τὸν Πηλῖον καὶ ἄλλους.

(α) Εἰς τινὰ προσχῶς δημοσιωπούμενην διατριβὴν θέλω παραμυθεῖν τὰ περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν πρώτων καὶ δευτέρων Εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων.

Ὁ Θεόκριτος ποιεῖται μνείαν τῆς λουόμενης Ἑλένης, ὁ δὲ Πίνδαρος καὶ ὁ Ὀβίδιος τῆς Ἀρτεμιδος καὶ τῶν Νυμφῶν. Ἡ χρῆσις τῶν λουτρῶν εἰς τοὺς ποταμούς, ἐπεκράτει πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, οἵτινες πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων εἰσήγαγον τὴν χρῆσιν τῶν ἀτμοδῶν λουτρῶν.

Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνακαλύψεως ἢ τῆς πρώτης χρήσεως θερμῶν μεταλλικῶν ὑδάτων, πρὸς λουεῖν ἢ πρὸς πόσιν δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ προσδιορισθῇ. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι αὕτη δὲν ἐγένετο εἰς τὴν Αἴγυπτον ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοιούτων ὑδάτων. Εἰς τὴν μικρὰν ὅμως Ἀσίαν, εἰς τὰς ὄχθας τῆς νεκρῆς θαλάσσης, εἰς τὴν Κολχίδα, εἰς τὴν Ἰωνίαν, τὴν Φρυγίαν καὶ ἀλλοχοῦ, ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἦτο συνήθης. Εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Μωϋσέως ἀπαντᾶται ἡ πρώτη ἰσως ἀνακάλυψις θερμῶν ὑδάτων, εἰς τὴν Συρίαν ὑπὸ τοῦ Ἀνα συγγενοῦς τοῦ Ἰσαῦ βόσκοντος τὸ ποίμνιόν του ἐντὸς τινος κοιλάδος. Εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον γίνεται λόγος πηγῆς τινος ἀγῆδης ἐχούσης τὸ ὕδωρ, τὸ ὅποιον ὅμως ὁ προφήτης Ἐλισάκιος κατέκτησε πόσιμον διὰ τῆς προσθήκης κοινοῦ ἁλτος· ἡ Νεῦ Διαθήκη ἀναφέρει τὴν λίμνην Βεθαϊσθὰ εἰς ἣν οἱ ἀπὸ λέπραν καὶ παραλυσίαν πάσχοντες λουόμενοι ἀνελάμβανον τὴν ὕδαριν αὐτῶν — Ἐκ διαφόρων ἱστορικῶν εἰδήσεων μανθάνομεν πρὸς τούτοις ὅτι τὰ τοιαῦτα ὑδάτα, ἰδίως δὲ τὰ θερμὰ, ἕνεκα τῆς ἐν αὐτοῖς θερμότητος, τοῦ κοχλῆσμου, τῆς τῶν ἀτμῶν ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ πάσχοντος ὀργανισμοῦ ἐπωφελοῦς ἐνεργείας, εἴλκυσαν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες καὶ ἔφερον πρὸς αὐτὰ ὀρθοκεντρικὸν σέβας.

Ἐὰν ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἡ χρῆσις τῶν θερμῶν ὑδάτων ἐγένετο πρότερον εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ ὅτι ὅμως τινὲς ἐξ αὐτῶν τὰ μεταχειρίσθησαν πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου τοῦτο ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους· ταῦτα δὲ ὠνομάσθησαν Fontes sacrae, Aquae sacrae καὶ ἀριερώθησαν εἰς τὸν Ἡρακλέα, πρὸς τιμὴν οὕτως ἐκλήθησαν αἱ Ἡρακλεῖα λουτρά. Κατὰ τὸν μῦθον ὁ Ἡρακλῆς μετέδωκεν εἰς τὰ ὑδάτα ταῦτα δυνάμεις ἱαματικές καὶ τὰ εἶχον ὑπὸ τὴν προστασίαν του· ὁ μῦθος προσθέτει συγχρόνως ὅτι θεόμητες τινες ὡς ἡ Ἀθηνᾶ, ἐρανέρωσαν τῷ Ἡρακλεῖ τὰ θερμὰ τῶν Θερμοπυλῶν, καθὼς ἡ Ἀρτεμις εἰς τὸν κακοπιακὸν Ἡρακλῆ τὰ τῆς Αἰδηςφοῦ, καὶ ἕνεκα τούτου ὠνομάσθησαν Ἡρακλεῖα λουτρά, δι' οὗ συγχρόνως φανεροῦται ἡ ἐξοχος καὶ βωστικὴ αὐτῶν δύναμις.

Ἡ Ἑλλὰς, συμπεριλαμβανομένης τῆς Θεσσαλίας, τῆς ἀρχαίας Αἰτωλίας καὶ Ἠπείρου, δὲν στερεῖται οὔτε ψυχρῶν, οὔτε θερμῶν μεταλλικῶν ὑδάτων, ἀν καὶ ἰδίως τὰ μέρη τὰ ὑπὸ ἡραιοῦ πυρὸς ἀνψωθέντα μᾶλλον θερμὰ ὑδάτα ἔχουσιν.

Ἐν γένει παρατηρεῖται ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοφυῶν θερμῶν ὑδάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰταλίαν εἴτε διὰ λουτροῦ εἴτε διὰ πόσεως ἐγένετο κατ' ἀρ-

χάς μὲν ἐν ὑπαίθρῳ, ἔπειτα δὲ ἐντὸς σπηλαίων ἐσκαμμένων καὶ μικρῶν οἰκημάτων θολωτῶν. Τοιαῦτα περιέρχεται σπήλαια χρῆσιμα τὸ πάλαι εἰρίσκειν· τὰς εἰς Αἰθέρην καὶ ἐπὶ περισσώτερα εἰς τὴν Μήλον.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐγένετο χρῆσις θερμῶν λουτρῶν, ἰδίως δὲ ἀτμωδῶν εἰς τὴν Λακεδαιμόνα· ταῦτα δὲ ἔμαθον οἱ Λάκωνες εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, καὶ παρεδόχθησαν χάριν ἀναψυχῆς μετὰ τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι. Παρὶ τούτου ἀναγράφουσιν ὁ, τε Θουκυδίδης, ὁ Κάππιος καὶ ἄλλοι τινὲς ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, λέγοντες, ὅτι τούτου ἕνεκα ἐπωνομάσθη· *Ξηρὸν ἰδρώλουτρον Λακωνικόν*, *Laconicum seu Sudatio concamerata*. Τὸ λουτρὸν τοῦτο συνίστατο εἰς μικρόν τι οἶκον ἐντὸς τοῦ οὐραίου ἐθερμύνετο ὁ αἶρ διὰ σωλήτων κοινωνούντων μετὰ καμίνων ἀναπτομένων ἐν ἄλλῳ περικλειμένῳ οἰκῷ. Ἡ κἀμινος αὕτη ὠνομάζετο *ὑπόκαυστον* *Hypocaustum*. Μεθ' ὀλόκληρον αἶωνα καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους, διεδόθη ἡ χρῆσις τῶν τοιούτων θερμῶν λουτρῶν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὴν Ἐρεσον, τὴν Πέργαμον καὶ ἄλλας.

Παρὶ τῶν λουτρῶν καὶ τῆς ἐπιτελικῆς αὐτῶν τέξεως παρὰ τοῖς Ἕλλησι καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ἀναφέρει ἰδίως ὁ Βιτρούβιος, ὅστις περιγράφει ἐντελὲς λουτρὸν ἐκ τῶν ἐρεξῆς συνστάμενον.

1) Ἐκ τοῦ ὑποκαύστου ἢ τοῦ Λακωνικοῦ, *Laconicum hypocaustum*.

2) Ἐκ τοῦ Ἀποδυτηρίου, *Apodyterium*, οἰκίον προχείρου διὰ τὴν τῶν φορεμάτων ἀπόθεσιν.

3) Ἐκ τοῦ Περιαιτηρίου, *Caldarium*· οὕτω ὀνομάζοντο οἰκῶματά τινα τῶν ὁποίων ὁ αἶρ ἐκ τῆς τοῦ εὐρέους ἰσχυρᾶς θερμᾶς ἀποκαθίστατο θερμός.

4) Ἐκ τοῦ Ἀλειπητηρίου, *Unctuarium seu Elaeothesium*. Ἐντὸς αὐτοῦ ἐγένετο μετὰ τὸ λουτρὸν ἢ τοῦ σώματος μετ' εὐώδους ἐλαίου ἐντριψίς. Παρὶ δὲ τῶν οἰκημάτων τούτων ἦσαν τὰ περιστάλαια, χρῆσιμα διὰ τοῦς τὰ λουτρὰ ἐπισκαπτομένους πρὸς περιδιάθεσιν ἢ πρὸς διακονήν· μέχρις οὗ ἐξέλωσιν οἱ εἰς αὐτὰ λουόμενοι.

5) Ἐκ τῶν Περιδρομίδων, *Xysti, hypaethrae, ambulationes, Spheristerium seu Gyrocum*. Οὕτως ὠνομάζοντο οἰκῶματα ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐγένοντο γυμναστικὰ σωματικὰ μετὰ τῶν λουτρῶν.

6) Ἐκ τοῦ *Heliotheria*, Ἡλιολούτρων. Ταῦτα ἐγένοντο διὰ τῆς εἰς τὸν ἥλιον ἐκθέσεως· ἐπὶ ὁμολων σταγῶν τῶν οἰκίδων. Ἀπὸ τὸν Πινδαρὸν μὲν θάνομεν ὅτι τοιαῦτα δημόσια θερμὰ λουτρὰ ὑπῆρχον εἰς Ἀθήνας εἰς τοῦς κήπους τοῦ Λυκόλλου, δι' ὧν ἐπρομηθεύετο τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ ἐκ τοῦ διαρρέοντος παταμοῦ Σκίρου ὀνομαζομένου. Τοιαῦτα λουτρὰ ὑπῆρχον καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀγορᾶς *Agora Hippodamica* Σοφάργεον ὀνομαζομένου, ὡς λέγει ὁ Σουέδας καὶ *Heschyus*. Ἐνθ' ὅτε ἡ ἐκ τῶν λουτρῶν ὠφέλεια προσεῖλκε τὴν προτολήν τῶν ἀρχαίων, συγχρόνως οἱ Ἀσκληπιάδαι ἐργοντίζον ἢ ἀνεγείρωνται κατ' ἄλληλα οἰ-

κῆματα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν πρὸς ταῦτα τὰ δωρὰ τῆς φύσεως προσερχομένων.

Τοιαῦτα οἰκῶματα ἀνηγέρθησαν πᾶσι τῶν νεῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς Ἐπίδαυρον καὶ Κνίδον, Πέργαμον, καὶ Κορώνην ἥ ἡ κρήνη καλεῖται τῶν Πλατάνων.

Ξ. ΠΑΝΔΕΡΕΡ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΡΕΥΝΑΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ.

— 332 —

Β'. (1).

Ὑποσχέθημεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον νὰ διεξέλθωμεν τὸ Πασχάλιον. Οὐδεὶς ἄλλος λόγος μᾶς ἠνάγκασε νὰ δώσωμεν κατὰ προτίμησιν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ δε τοῦ συγγραμματος, ἢ ἡ προθυμία τοῦ νὰ διακρίνωμεν ἐκ προνομίων, καὶ προτοῦ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὴν ἔρευναν, δύο εἶδη διάφορα ἱστορικῶν συγγραμμάτων, ἅπερ συνιστῶσι τὸν κύκλον τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας, τὸ εἶδος, δηλαδή, τῆς λογίας ἱστοριογραφίας, εἰς τὸ ὁποῖον διακρινόμενοι συνήθως οἱ δοκιμώτεροι τῆς Ἀττικῆς παιδείας μαθηταί, καὶ τὸ ὑποδεέστερον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰλικρινέστερον εἶδος τῆς δημώδους χρονογραφίας, ὅπερ ἀρχαῖα παρὶ τὴν Γ'. ἑκατονταετηρίδα, ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μακεδονικοῦ γένους, καὶ σποράδην ἀναφάνεται μέχρι τῆς τελικῆς Ἀλώσεως.

Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ, ἢ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΟΝ, ὅπερ οἱ μὲν τῶν δυτικῶν ὠνόμασαν *Chronicon Alexandrinum*, οἱ δὲ *Chronicon Antiochenum*, ἄλλοι δὲ ἄλλως πῶς κατ' ἀρέσκειαν. Διέμεινε ἄγνωστον εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν φιλολογίαν μέχρι τοῦ ἔτους 1550, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀνεύρεν ἐν τινὶ πόλει τῆς Σικελίας τὸ χειρόγραφον, εἰς ἀθλιωτάτην κατὰ τὴν ἀρχαίαν, καὶ ἡρωτηριασμένον ἐν τῷ τέλει, ὁ τότε διάσημος Ἰσπανὸς Ἱερώνυμος Ζουρίτης (*Hieronymus Surita, ἱσπανιστὶ Curita*). Καὶ πρῶτον μὲν ἐδοκίμασεν, νομίζομεν, ὑπὸ τοῦ Συγώνου καὶ τοῦ Πανδινίου· ἐρεξῆς δὲ μετεγλωττίσθη εἰς τὴν λατινικὴν παρὰ τοῦ Ῥαδέρου, καὶ διγλωττῶς οὕτω κατεχωρίσθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων Δουκαγγίου εἰς τὴν Συλλογὴν τῶν Βυζαντινῶν, ὅθεν ἀκολούθως παρέλαβον τὸ σύγγραμμα οἱ μεταγενέστεροι ἐκδοταί.

Τὸ ἑταροῦς τῆς διγλώτσεως, καὶ τῆς γραφικῆς ἐκθέσεως μαρτυρεῖ δύο κατὰ διάφορον ἐποχὴν ἀκμασάντων συντακτῶν τὴν συνεργασίαν. Τὸ πρῶτον μέρος, καὶ τὸ προγενέστερον, ἀνήκει εἰς τινὰ συγγραφεῖα ἄγνωστον, ἐξιστορήσαντα διὰ πολυμαθείας ἀξιολόγητον, καὶ χρονολογήσαντα κατὰ τὴν γνώμην τῶν κριτικῶν, τὰ ἀπὸ Ἀδάμ, ἄχρι τοῦ ἔτους 354 Μ. Χ., ἥτοι μέχρι τῆς βασιλείας Κωνσταντοῦ.

(1) Ὁρ. το. τομ. Β'. τῆς Πανδώρας.